

Cyfarfod	Pwyllgor Craffu Addysg ac Economi
Dyddiad	8fed o Fehefin, 2023
Teitl	Canol Trefi Gwynedd
Awdur	Esyllt Rhys Jones, Rheolwr Rhaglenni Adfywio, Adran Economi a Chymuned Llyr B Jones, Pennaeth Cynorthwyol Economi a Chymuned
Aelod Cabinet	Cyng. Nia Jeffreys

Manylion i'w craffu

Gofynnir i'r Pwyllgor Craffu ystyried y canlynol yng nghyd destun mai elfen o'r prosiect "Adfywio cymunedau a chanol tref" yng Nghynllun y Cyngor 2023-28 yw paratoi cynlluniau gweithredu Canol Tref/Dinas ar gyfer trefi unigol:

- Y trefniadau ar gyfer paratoi cynlluniau gweithredu;
- Pwy sydd yn cael ei gynnwys wrth eu datblygu?
- Sut bwriedir mesur effaith y cynlluniau gweithredu?

1. Cefndir a Chyd Destun

1.1. Mae canol trefi ac ardaloedd stryd fawr mewn cyfnod o newid. Mae heriau yn sgil siopau dros y we, newidiadau mewn patrymau cymdeithasol a disgwyliadau cwsmeriaid wedi eu dwysau gan COVID ac yn gorfodi llefydd i addasu yn gyflymach.

1.2. Yn fwy diweddar mae rhyfeloedd a'r argyfwng prisiau ynni yn ychwanegu at yr ansicrwydd i fusnesau ac yn ei sgil i ddyfodol canol trefi. Mae canolfannau sydd yn medru esblygu ac arallgyfeirio yn fwy tebygol o lwyddo a ffynnu. Yn Mawrth 2022 roedd 16% o siopau stryd fawr ym Mhrydain yn wag, gyda un o bob 20 wedi bod yn wag ers 3 blynedd.

1.3. Mae sawl her yn wynebu canol trefi gan gynnwys:

- Cynnydd mewn pryniant ar y we - yn mis Mai 2022 roedd ei werth tua 33% o holl werthiannau. Rhagwelir y bydd y patrwm yn parhau oherwydd ei fod yn gyfleus, yn cynnig dewis a chost / pris is;
- Newid mewn patrymau cymdeithasol - dros yr ugain mlynedd diwethaf gwelwyd cynnydd mewn gwariant ar brofiadau, ac i ffwrdd o nwyddau.
- Nifer unedau manwerthu - gyda'r cynnydd mewn siopau ar y we, mae nifer o ganol trefi yn cynnig fwy o unedau manwerthu na ellir eu cynnal. Mae hyn wedi arwain at gynnydd mewn unedau gwag – sydd yn amharu ar hyfywedd y stryd fawr. Hefyd mae llawer o unedau manwerthu yn rhy fawr i ofynion y farchnad, ac felly yn anodd i'w gosod gyda nifer yn wag am gyfnod hir, eu cyflwr yn dirywio ac yn amharu yn amgylcheddol ar ardaloedd amlwg o fewn ein trefi.
- Twf archfarchnadoedd - dros gyfnod o sawl degawd gwelwyd cynnydd sylweddol yn werthiannau bwyd (groser) yr archfarchnadoedd gan hefyd ymestyn i nwyddau.
- Siopau neu ddatblygiadau ar gyrion trefi - gwelwyd cynnydd sylweddol yn ystod yr 1980au a'r 1990au o siopau a datblygiadau ar gyrion y prif drefi sydd fel arfer yn leoliadau haws ei cyrraedd, yn cynnig parcio am ddim, ac yn aml o dan un tô. (Noder fod safleoedd yma hefyd yn wynebu heriau tebyg i ardaloedd canol tref).
- Trethi Busnes a rhenti - mae busnesau yn dadlau fod trethi busnes – sy'n seiliedig ar werth eiddo yn hytrach na trosiant – yn uwch o'i gymharu a lleoliadau ar gyrion trefi neu busnesau sy'n gwerthu ar lein.

1.4. Mae cyfle hefyd i edrych ar gyfleon sydd yna i drefi, ac yn benodol i drefi Gwynedd gyda nifer o'n trefi yn cynnig amrywiaeth o gynigion megis:

- Strydoedd unigryw gyda nifer uchel o siopau annibynnol a marchnadoedd;
- Trawstoriad o gyfleoedd, digwyddiadau a phrofiadau drwy'r Gymraeg;
- Amgylchedd a thirlun atyniadol gyda statws Safleoedd Treftadaeth Byd o fewn ein trefi.

1.5. Gyda'r holl newid ar droed mae'n her real i ail bwrpasu canol trefi ac i ddatblygu a gweithredu ymyraethau gyda'r bwriad o geisio eu gwneud yn ganolfannau bywiog, atyniadol ac yn lefydd braf i fyw, i weithio ac i dreulio amser ynddynt.

2. Cyd destun Strategol

2.1. Mae'r tueddiadau yng Ngwynedd yn gyffredin i rai drwy'r wlad ac mae polisiâu a rhaglenni ar bob lefel, o Lywodraeth y Deyrnas Unedig i raglenni lleol, wedi eu datblygu i geisio ymateb i'r heriau hyn.

- 2.2. Yn yr wythnosau diwethaf cyhoeddodd Llywodraeth Cymru Ddatganiad Sefyllfa ar Ganol Trefi sydd yn amlinellu yr heriau a sut y byddant yn eu cefnogi i'w hadfywio. Mae'r Egwyddor Canol Trefi yn Gyntaf a'u Rhaglen Ariannu Adfywio Trawsnewid Trefi yn enghraifft o'u hymrwymiad i adfywio ein hardaloedd trefol.
- 2.3. Ar lefel Ranbarthol hefyd mae adfywio canol trefi yn chwarae rhan ganolog yn Strategaeth Adfywio Gogledd Cymru (2018-35). Mae'r weledigaeth yn anelu tuag at *"2035 bydd Gogledd Cymru yn profi llai o anghydraddoldeb, cynnydd mewn cyflogaeth, canol trefi wedi'u adfywio, cynnig tai o well safon, economi gryfach i ymwelwyr, economi wledig wydn, a gwell iechyd ar gyfer pobl leol"*.
- 2.4. Yn lleol, mae'r gwaith o lunio Fframwaith Adfywio Gwynedd, ac o ymgysylltu i lunio 13 Cynllun Ardal o fewn y Sir, wedi amlygu pryderon ar draws y Sir am ddyfodol canol trefi, a'r angen i gefnogi hyfywdra busnesau canol trefi. Fel ragwelwyd, o'r ymgynghori cychwynnol, mae heriau canol trefi yn cael eu hadnabod yn y mwyafrif o Gynlluniau Ardal Gwynedd.
- 2.5. Mae gan Gwynedd nifer helaeth o drefi a'r rheiny o wahanol natur, swyddogaeth a maint. Gellir dehongli diffiniad o dref mewn sawl ffordd. Drwy'r Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd Gwynedd a Môn 2011-2026 a Chynllun Datblygu Lleol Eryri 2016 - 2031 mae'r dehongliad o drefi ar sawl haen fel a ganlyn:

Canolfan Fanwerthu Is-ranbarthol	Bangor
Canolfan Fanwerthu Drefol	Caernarfon, Porthmadog, Pwllheli
Canolfan Fanwerthu Lleol	Abersoch, Abermaw, Bethesda, Blaenau Ffestiniog, Criccieth, Llanberis, Nefyn, Penrhyndeudraeth, Penygroes, Tywyn
<i>Canolfan Wasanaeth Leol *</i>	<i>Dolgellau, Y Bala</i>
<i>Aneddiad Gwasanaeth *</i>	<i>Aberdyfi, Harlech</i>

* Cynllun Datblygu Lleol Eryri 2016 - 2031

- 2.6. Ar y sail uchod mae'r gwaith canol trefi wedi ei weithredu ers 2020. Er hyn yn fwy diweddar, ceir dehongliad gwahanol o fewn Adroddiad Blaenoriaethau Adfywio Canol Trefi Gogledd Cymru (Hatch 2022):

Canolfan Is-Ranbarthol	Bangor
Tref Farchnad neu Hwb Cymudo	Dolgellau, Porthmadog, Pwllheli, Caernarfon
Tref Arfordirol Draddodiadol	Abermaw, Criccieth, Tywyn
Canolfannau Gwledig	Bala, Nefyn, Blaenau Ffestiniog, Bethesda, Penrhyndeudraeth, Penygroes
Canolfannau Ymwelwyr	Abersoch, Llanberis, Harlech

3. Gwynedd Lewyrchus: Adfywio cymunedau a chanol trefi

3.1. Mewn ymateb i'r ymgynghori cychwynnol drwy drefniadau Fframwaith Adfywio Gwynedd mae Adfywio Cymunedau a Chanol Trefi wedi ei gynnwys fel prosiect blaenoriaeth o dan y thema Gwynedd Lewyrchus yn Cynllun y Cyngor 2023-28. Mae'r Adran Economi a Chymuned yn paratoi Cynllun Prosiect a camau gweithredol ar hyn o bryd.

3.2. Bydd y Cynllun Prosiect yn gynllun 5 mlynedd fydd yn datblygu a gweithredu ymyraethau i gefnogi canol trefi gyda'r bwriad o'u gwneud yn ganolfannau bywiog ac atyniadol eto ac a fydd yn lefydd braf i fyw, i weithio ac i dreulio amser ynddynt. Rhagwelir y gallai y cynllun gynnwys y cerrig milltir canlynol yn ystod Blwyddyn 1:

- Gosod gwaelodlin ar gyfer sefyllfa bresennol trefi Gwynedd;
- Cynlluniau Canol Tref wedi eu comisiynu ar gyfer Bangor a Caernarfon;
- Ceisiadau ariannol a rhaglen mewn lle ar gyfer paratoi Cynlluniau Canol Tref eraill megis, Bala, Pwllheli, Porthmadog, Dolgellau ac Abermaw;
- Ystyried opsiynau ar gyfer adolygu cynlluniau / strategaethau presennol trefi treftadaeth byd - Bethesda, Blaenau Ffestiniog, Penygroes, Llanberis, Tywyn a Harlech;
- Cynllun Buddsoddi Canol Dinas Bangor wedi ei lunio a'i cytuno gyda partneriaid allweddol yn cynnwys Llywodraeth Cymru, Prifysgol Bangor, a'r Bwrdd Iechyd;
- Gweithredu rhaglen ymyraethau cefnogi canol trefi yn sgil buddsoddiadau Rhaglenni megis Cronfa Ffyniant Bro a Chronfa Ffyniant Gyffredin;
- Gwahodd prosiectau adfywio canol trefi gan sefydliadau allanol i'w ystyried fel rhan o Rhaglen Traws Newid Trefi Llywodraeth Cymru.

3.3. Mae paratoi Cynlluniau Canol Tref ar gyfer nifer o drefi yn allweddol. Pwrpas y rhain yr adnabod a chytuno ar gynlluniau gweithredu a blaenoriaeth i drefi unigol. Byddai'r Cynlluniau Canol Tref yn rhoi sylw penodol i ardaloedd stryd fawr, ac yn cynnig cyfle i roi sylw i faterion megis:

- Unedau preswyl (er enghraifft gofod gwag uwchben siopau);
- Cymorth (grantiau/benthyciadau) ar gyfer adfer neu drosi eiddo gwag;
- Isadeiledd a llecynnau gwyrdd;
- Gwella manau a gofod cyhoeddus;
- Marchnadoedd a digwyddiadau;
- Cefnogaeth i fusnesau canol tref;
- Trefi Digidol (darparu a defnyddio technoleg);
- Trafnidiaeth a theithio gwyrdd;
- Cyfleusterau o fewn canol tref;
- Hybu a marchnata canolfannau lleol;
- Mentrau lleol a chymunedau mentrus.

- 3.4. Mae'r gwaith o lunio Cynllun Canol Tref eisoes wedi ei gomisiynu ym Mangor a Caernarfon. Cychwynnwyd y gwaith yn y ddwy dref gan iddynt eu hadnabod fel trefi o angen yn Strategaeth Adfywio Gogledd Cymru. Mynegai Amddifadedd Luosog Cymru 2019 oedd sail y dadansoddiad hwn. Mae'r broses o sicrhau cyllideb gan Lywodraeth Cymru ar waith i drefi eraill megis Porthmadog, Pwllheli, Dolgellau, Abermaw a Bala bellach ar waith.
- 3.5. Mae gofynion penodol gan Lywodraeth Cymru a Comisiwn Dylunio Cymru wrth lunio Cynllun Canol Tref effeithiol. Mewn trefi ble mae cynlluniau neu strategaethau mewn lle yn barod, bydd ystyriaeth i opsiynau ar gyfer diweddarau ac adolygu'r rhain er mwyn osgoi dyblygu. Mae hyn yn berthnasol i drefi megis Blaenau Ffestiniog, Bethesda, Llanberis, Penygroes, Tywyn a Harlech.

4. Y broses o ddatblygu Cynlluniau Canol Trefi

- 4.1. Mae llunio Cynllun Canol Tref yn broses cynhwysol. Mae'r drafodaeth gychwynnol gyda'r Aelodau Lleol i amlygu y trefniadau, cyfleon a heriau sydd yn y dref. Yn yr modd bydd trafodaethau gyda'r Adrannau perthnasol o fewn y Cyngor er mwyn amlygu'r bwriad i wneud y gwaith ac i amlinellu'r broses.
- 4.2. Fel cam cyntaf mae angen sicrhau adnoddau i ymgymryd a'r gwaith. Mae gan Lywodraeth Cymru gronfa refeniw sydd yn cefnogi hyn. Dilynr hyn gan drefniadau caffael i gomisiynu ymgynghorwyr arbenigol.
- 4.3. Rôl gychwynnol yr ymgynghorwyr yw i ymgyfarwyddo efo'r dref, i ddeall blaenoriaethau a heriau ynghyd ag unrhyw waith ymchwil ac ymgynghori lleol cyfredol. Mae'r gwaith hefyd yn cynnwys adnabod sefyllfa bresennol y dref fel sail i fesur unrhyw welliannau yn ei erbyn.
- 4.4. Mae ymgynghori yn ran allweddol o'r broses. Bydd y gwaith hwn yn cynnwys cyfres o sesiynau ymgysylltu ac ymgynghori gyda Aelodau, sefydliadau, grwpiau a rhanddeiliaid yn y trefi. Mae'r math o ymgynghori yn amrywio yn ddibynnol ofynion lleol a ymgynghoriadau diweddar o fewn y dref.
- 4.5. Er mai yr Adran Economi a Chymuned sydd yn arwain ar y Cynllun mae sawl Adran/Gwasanaeth ar draws y Cyngor yn darparu gwasanaethau, cynlluniau neu welliannau o fewn canol trefi. Bydd y Cynlluniau Canol Tref yn cynnig cyfrwng traws adrannol i gyd-lynu ymdrechion y Cyngor. Yn ehangach, mae'r Cynlluniau Canol Tref yn gyfle i asiantaethau ehangach i rannu eu gweledigaeth ar gyfer y trefi. Mae'r hanfodol fod y gwaith ymgysylltu yn adlewyrchu hyn.
- 4.6. Bydd cyfle i gyflwyno'r canfyddiadau efo'r Aelodau cyn eu cyflwyno yn ôl i'r gymuned yn ehangach. Bydd Cynllun Gweithredu yn gysylltiedig a phob Cynllun

Canol Tref fydd yn amlinellu beth yw'r cynlluniau blaenoriaeth y dref, pwy fydd yn arwain a pa gyfleoedd ariannu sydd ar gael.

5. Trefniadau Gweithredu

- 5.1. Mae'r cyfleon sydd wedi eu hadnabod yn amlygu'r angen i gydlynu yr ymdrechion er mwyn sicrhau fod y cynlluniau yn cyfrannu tuag at yr un weledigaeth. Mae datblygu y Cynlluniau Canol Trefi yn gyfrwng o wneud hyn.
- 5.2. Rhagwelir y trefniadau gweithredu i gynnwys Bwrdd Prosiect i gynnwys prif rhanddeiliaid y trefi. Rhagwelir cyswllt rheolaidd gyda'r Aelodau Lleol i ddatblygu, gweithredu a monitro'r Cynlluniau Canol Tref.
- 5.3. O fewn y Cyngor rhagwelir trefniadau traws-adrannol, gyda adrannau perthnasol, er mwyn rhannu gwybodaeth am gynlluniau a gaiff eu datblygu a'u gweithredu o fewn y trefi Gwynedd.

6. Rhaglenni a Chynlluniau Adfywio Cysylltiedig

- 6.1. Rhagwelir cyfleoedd i adfywio canol trefi drwy gydblethu'r gwaith o lunio cyfeiriad strategol efo'r rhaglenni a chynlluniau ariannu sydd ar gael. Mae'r isod yn amlinellu rhai o'r cyfleon hyn:

Rhaglenni Llywodraeth Prydain

- 6.2. Mae Llywodraeth Prydain wedi sefydlu cyfres o gronfeydd i gefnogi'r maes adfywio. Mae'r tabl isod yn amlinellid o'r rhain:

Enw'r Gronfa	Disgrifiad
Cronfa Ffyniant Bro	Rhaglen gyfalaf gyda 3 thema; Adfywio Canol Trefi, Isadeiledd a Diwylliant. Cyfleon am gyllidebau hyd at £20m ar gyfer cynlluniau aeddfed a strategol.
Cronfa Ffyniant Gyffredin	Rhaglen yn cyfuno arian cyfalaf a refeniw yn canolbwyntio ar dair blaenoriaeth sef Cymuned a Lle, Cynorthwyo Busnesau Lleol, a Phobl a Sgiliau.
Cronfa Perchnogaeth Cymunedol	Cronfa i grwpiau cymunedol geisio am arian i brynu a/neu adnewyddu asedau a chyfleusterau er lles y gymuned.

- 6.3. Derbyniwyd cymeradwyaeth i gynllun Llewyrch o'r Llechi yn ail rownd Cronfa Ffyniant Bro. Bydd y cynllun yn buddsoddi i uchafu budd yn sgil dynodiad diweddar Safle Treftadaeth Byd Dyffrynnoedd Llechi Gogledd Orllewin Cymru. Mae'r pecyn gwerth £26m yn cynnwys pecyn o gynlluniau a datblygiadau penodol yng nghanol trefi Llanberis, Bethesda a Blaenau Ffestiniog.

6.4. Mae nifer o gyfleon posibl wedi eu hadnabod drwy'r Gronfa Ffyniant Gyffredin i gefnogi adfywio canol trefi. Mae cynlluniau prosiect a cheisiadau ariannol yn cael eu paratoi ar gyfer y cynlluniau isod:

- *Gwella Profiad Canol Trefi Gwynedd* - cyfres o ymyraethau traws-adrannol i wella delwedd, uwchraddio cyfleusterau ac ymgyrchoedd hyrwyddo i gynyddu bwrlwm.
- *Diwylliesiant* – cynllun yn hyrwyddo diwylliant ac economi ymweld cynaliadwy er lles cymunedau, amgylchedd a busnesau Gwynedd.
- *Datblygu Busnes Gwynedd* - cyfres o gronfeydd a chyfleon i gefnogi busnesau i sefydlu, datblygu a ffynnu.
- *Cronfeydd Allweddol* – Cronfeydd i gefnogi cymunedau a busnesau i ddatblygu cynlluniau er budd cymunedau y Sir.

Rhaglenni Llywodraeth Cymru

6.5. Ceir nifer o gyfleon drwy rhaglenni Llywodraeth Cymru. Y prif raglen yw Trawsnewid Trefi ble mae cefnogaeth ariannol i gynlluniau aeddfed. Mae Cynlluniau Canol Tref yn hanfodol er mwyn sicrhau buddsoddiad.

6.6. Mae rhaglenni a chyfleoedd ariannu pellach gan Lywodraeth Cymru megis:

- Benthyciadau Canol Trefi;
- Trefi Smart (Cynllun Trefi Digidol);
- Cynllun Economi Gylchol;
- Cynllun Pethau Pwysig;
- Cynllun Teithiau Llesol.

Mae sawl ffynhonnell ariannu eraill megis y Loteri Genedlaethol allai gefnogi cynlluniau mewn canol trefi.

6.7. Mae cyfleon a chynlluniau ehangach sydd yn cynnwys cefnogi partneriaid trydydd parti i ddatblygu, ymgeisio am gyllidebau a gweithredu eu cynlluniau er budd adfywio trefi y Sir.

6.8. Ceir sawl raglen o fewn adrannau'r Cyngor sydd yn cyfrannu tuag at y weledigaeth a'r rhain yn cynnwys y Cynllun Datblygu Tai, Tim Tacluso 'Ardal Ni' ac amryw o gynlluniau gan yr Adran Amgylchedd yn datblygu ffabrig drefol.

7. Argymhellion

7.1. Gofynnir i'r Pwyllgor Craffu ystyried a chynnig sylwadau ar y canlynol:

- Sylwadau ar y cynigion a champau cychwynnol wrth baratoi Cynllun Prosiect ar gyfer y thema Gwynedd Lewyrchus: Adfywio cymunedau a chanol trefi.

- Y trefniadau ar gyfer paratoi Cynlluniau Canol Trefi;
- Y sail i flaenoriaethu gwaith o adfywio canol trefi Gwynedd mewn ymateb i'r categorïau a mathau a drefi a nodir yn 2.5. a 2.6.